

Ollako vai eikö olla?

Raittiusliikkeen sisällä käydään tällä hetkellä vilkasta keskustelua perusasioista. Vanhat toimintamuodot eivät tyydytä, uudistua täytyy. Peruskysymys on: Onko suomalaisella raittiusliikkeellä mahdollisuuksia kasvaa 1980-luvulla uudelleen yhteiskunnalliseksi liikkeeksi?

Olen koonnut tässä kirjoituksessa esiintyvät argumentit seuraamalla Suomen Raittiusjärjestöjen Liiton piirissä käytyä keskustelua ja sen päättävien elimien työskentelyä. Suorat lainaukset ovat liiton pääsihteerinä toimivan Kosti Helimäen puheenvuoroista. Tarkoituksena on tiivistää ne vastaukset, joita ns. perinteinen raittiusliike toimintaansa analysoimalla voi esittää uusien haasteiden ja kritiikin edessä.

Miksi kaikki eivät käytä alkoholia?

Raittiusajatuksella on aikanaan ollut selvä vaikutus mm. paikallisiin normeihin, siihen mikä on sopivaa ja mikä sopimatonta. Raittiusliikkeen historia osoittaa sen olleen ja olevan myös vakaumus joukolle ihmisiä. Raitistumisella on yleensä tarkoitettu juopon paluuta ns. normaalielämään.

Mutta mitä muita merkityksiä nykyajan suomalainen voisi kiinnittää raittiuteen ja raitistumiseen?

Seuraavat lausunnot ovat minun konstruoimiani. Niiden pohjana ovat haastattelut ja keskustelut ihmisten kanssa, jotka ovat olleet kiinnostuneita erilaisista paikallisista raittiuksista ja juomalakko-ideasta. Ne saattavat kertoa jotain siitä, minkä tapaisista asioista 20–40-vuotiaat suomalaiset saattavat olla kiinnostuneita, kun he pohtivat raittiutta omaan elämäänsä liittyen. Pois jäävät ne, joiden mielestä kysymys ei ole heidän kohdallaan ajankohtainen. Ryhmässä on myös muutamia, jotka katsovat olevansa kierteessä. Lausuntojen järjestys on sattumanvarainen eikä ilmaise eroa argumenttien välillä.

— Olen juonut siksi, että olen pelännyt, siksi, ettei vierelläni tai kanssani ole ollut ihmistä, johon olisin voinut todesti luottaa.

— Ehkä tajusin, että sisälleni oli kasautunut niin paljon monen vuoden paineita tai että jos olisin juonut itseni humalaan, olisin heti rynnännyt ensimmäisen vastaantulevan naisen kimppuun. Luulen kyllä, että viina voi olla myös pelon poistaja.

— Porukassa keskustelu kääntyy helposti ryypyreissuihin, joita muistellaan kaihoisasti — usein vain siksi, että ne ovat lähes ainoita yhteisiä kokemuksia. Suurin kannustin olla juomatta on tuollai-

sen arvostuksen muuttaminen.

— Minusta täytyy löytyä sen verran miestä.

— Kun kokeilen omaa käyttäytymistäni olemalla selvin päin tilanteissa, joissa normaalisti käytän alkoholia, pystyn arvioimaan alkoholin kulutustani paremmin.

— Haluan pitää hauskaa selvin päin.

— Haluan olla ilman alkoholia, koska yhdessä ystäväni kanssa päätettiin huviksemme kokeilla.

— Tällä tavoin voimme mieheni kanssa ehkä matkustaa etelään lomalle, ensimmäistä kertaa meidän elämässä.

Olettamaani harvemmat ihmiset perustelevat kiinnostustaan terveellisyydellä, vaikka huolenpito omasta terveydestä onkin selvästi lisännyt kiinnostusta myös alkoholin haittavaikutuksia kohtaan. Näyttää siltä, että monet ihmiset raittiutta pohtiesaan liittävät siihen omakohtaisesti suurin piirtein niitä samoja käsitteitä, joita usein liitetään odotuksiin alkoholin käytön myönteisistä vaikutuksista. Terveysmotiivien vähäisyys liittyy ehkä siihen, että terveys koetaan menestymisen, hyvän olon hankkimisen ja harrastuksien välineeksi. Siihen ei niinkään liity suoria elämyksellisiä odotuksia. Raitistumisen ja alkoholin käytön vähentämisen taloudellinen puoli sitä vastoin esiintyy usein toisena motiivina. Ihmiset tuntuvat tietävän melko hyvin, kuinka paljon rahaa esim. kuukausittain kuluu alkoholiin. Niinpä säästötavoitekin on helppo konkretisoida, kun tarjolla on ilmiselvä keino muuttaa rahankäyttöä lyhyellä tähtäimellä.

Tavoitteena raittius

Raittiusliike on perinteisesti määritellyt tavoitteekseen ehdottoman raittiuden eli täydellisen pidättymisen alkoholin, muiden huumausainien ja tupakan käytöstä.

Toisaalta raittiustyö halutaan kohdistaa työikäiseen väestöön, suurelta osin alkoholia käyttäviin ihmisiin. "Siirrytään pelkästä ainekeskeisyydestä ihmiskeskeisyyteen ja voidaan ajatella, että ihminen tulee toimintaan raitistumaan."

Raittiusjärjestöjen harjoittamassa valistustyössä on voimakkaasti tuotu esiin niitä eri elämäntilanteita, joissa on perusteltua olla raitis. Varsinkin ruotsinkielisellä raittiusväellä on ollut tapana määritellä raittius myös solidaariseksi elämänsentteeksi, jonka tavoitteena on omalta osaltaan vähentää alkoholiongelmia. Alkoholin ja tupakan aiheuttamia myrky- ja terveydellisiä haittoja korostava näkökulma pitää raittiuden keskeisinä perusteluinä terveellisyyttä ja taloudellisuutta.

Usein on kuitenkin kannettu huolta näiden tavoitteiden kapeasta sisällöstä. Niitä on pidetty lii-

aksi keinoihin keskittyvinä. Moraalinen ja yhteiskunnallisiin uudistuksiin pyrkivä näkökulma on koettu liian heikoksi. Useimmat valistuksessa esitetyt tavoitteen asettelut saattavat havahduttaa ihmiset ajattelemaan, mutta eivät välttämättä toimimaan. Tiedotustoimintaa ovat raittiusjärjestöt itse pitäneet liiaksi perinteiseen juliste- ja esitemateriaaliin sitoutuneena, varsinkin kun ihmiset ovat jo tottuneet hakemaan tietonsa kirjoista ja joukkotiedotusvälineistä.

"Nykyisin alkoholin käyttö saattaa usein liittyä tarpeeseen lievittää päivittäistä jännittyneisyyttä ja ongelmia ihmissuhteissa. Avoin keskustelu, ystävien ja läheisten olemassaolo ja tuki tekevät mahdolliseksi esittää ääneen omia odotuksiaan ja kokemuksiaan. Haluamme raittiustyöllä tehdä tilaa avoimmalle keskustelulle ja siten edistää vaihtoehtojen muodostumista jännittyneisyyden purkamisessa."

Nuorison alkoholin käyttö on edelleen raittiusjärjestöjen työn keskeisiä huolen aiheita. Yleinen alkoholin käytön väheneminen saattaa nostaa aloitusikärajaa. "Nuorten alkoholiasenteet eivät kehity irrallaan aikuisten omaksumasta alkoholikulttuurista. Voi olla että nuorten käsitykset, että muut samanikäiset ovat päihteiden käyttäjinä ao. nuorta 'kokeneempia' heijastaa sitä, että nuorten alkoholin käyttöä tarkastellaan usein erilliskysymyksenä."

Varsinkin kunnallisessa raittiustyössä on ryhdytty etsimään kokeilujen avulla keinoja tavoittaa nuoret heidän omassa elämäntilanteessaan. Tavoitteena on purkaa ne mekanismit ja ilmiöt, jotka tuottavat alkoholin käyttöä lisääviä paineita nuorten keskuudessa.

Vaihtoehtoisia työmuotoja kehitettäessä on vähitellen alettu etsiä keinoja valistustoiminnan seurannan järjestämiseksi. Entistä voimakkaammin halutaan lisätä toimintaa, joka mahdollistaisi kasvattajien, terveydenhoitohenkilöstön ja raittiustyöntekijöiden yhteiset ponnistukset paikallisen raittiustyön kehittämiseksi. "Nämä kokeilut ja tavoitteet eivät merkitse järjestömuotoisen raittiustyön syrjäyttämistä, vaan uusia haasteita sille."

Päihdeongelmien kohtaaminen

Kulutuksen vähentäminen nähdään tavoitteeksi, jolle on mahdollisuus tiedotuksessa antaa myös ihmisten arkielämään liittyviä merkityksiä. Samalla se tuo esiin ehkäisyn tärkeyden päihdeongelmien kohtaamisessa ja hoidon tukena.

Kulutuksen vähentyminen kohdistuu siis tavoitteena yhteiskunnalliseen käytäntöön. Tällä voidaan ehkä vähentää alkoholikulttuuriin liittyvää mieli-

piteiden kaksinaisuutta. "Alkoholin käyttö hyväksytään yleisenä tapana, mutta alkoholiongelmaisista ei haluta hyväksyä yleisen tavan uhreiksi. Hoito halutaan eristää irralliseksi muusta elämästä, eikä yhteiskunnallista ehkäisyä koeta tarpeelliseksi kuin nuoriin kohdistuvana."

Raittiustyössä esitetään keinoja hoitoonohjaustoiminnan kehittämiseksi siten, että eristyneisyys alkoholiongelmaisen ympärillä korvautuu lähipiirin tuella ja että riittävän aikainen käänös juomisurassa tulee mahdolliseksi. "Raittiusjärjestöjen toiminta voisi palvella tukimuotojen kehittämistä. Lähimmäisvastuun muotojen kehittäminen tarjoaisi suurlututtajan perheelle ja läheisille myönteisiä kokemuksia, jotka lisäävät myös muutoksen mahdollisuuksia. Käytännössä tämä voi merkitä esimerkiksi perheleiritoimintaa, avointa keskustelua ja koulutustoimintaa ja tukihenkilötoimintaa. Raittiustoiminnan aktivointi voisi osittain tapahtua näitä toimintamuotoja kehittämällä, ja jonkin verran myönteisiä kokemuksia onkin jo olemassa työn perustaksi."

Kansanliikkeenä toimiminen

Raittiusliike on monien muiden perinteisten kansanliikkeiden tavoin kokenut, miten vaikea on sopeutua kansalaiselämän muutoksiin. Ongelmallista on ollut eräänlaisena alkoholipolitiikan valtiollisena oppositiona toimiminen.

Raittiusjärjestöjen tavoitteena on kuitenkin laajentaa toimintaansa, saada vähintään yksi toimiva yhdistys joka kuntaan. Samalla on asetettu tavoitteeksi raittiusjärjestöjen alueellisen yhteistyön lisääminen.

Raittiustyötä ei tee yksistään raittiusliike, joten raittiusjärjestöt ehkä etsivät uusia kannattajia haakeutumalla yhteistyöhön samoista tavoitteista kiinnostuneiden ryhmien ja yksityisten ihmisten kanssa. Toiminnan mittaamisessa ei silloin kannata tuijottaa jäsenlukuihin vaan siihen, miten raittiusjärjestöjen aloitteet on kyetty organisoimaan toiminnaksi.

Kun alkoholittomien ympäristöjen kehittäminen mm. Ruotsin tapaan tulee entistä enemmän keskustelun kohteeksi myös Suomessa, on raittiusjärjestöillä tilaisuus osoittaa aloitteellisuutensa. "Ja aina tulee olemaan myös ihmisiä, jotka haluavat asettaa itselleen raittiustavoitteen, mikä piirre tulee säilymään raittiusjärjestöjen työssä keskeisenä, sulke-matta toiminnasta ihmisiä jotka muista kuin oma-kohtaisista syistä ovat kiinnostuneita alkoholihaittojen ehkäisystä."

Raittiusliikkeen ajankohtaisuus riippuu paljolti siitä, miten se pystyy mm. paikallisten olojen poh-

jalta synnyttämään keskustelua ja aloitteita. Toisaalta raittiusliikkeellä on mahdollisuus kehittää mm. julkaisujaan yhteistyöfoorumiksi niille tahoille, jotka tekevät sen kanssa samansuuntaista työtä. Tällaista pyrkimystä on ollut mm. Raittiusviikon ja Valtakunnallisten terveystilaisuuksien välisessä koordinoinnissa. Ehkä siihen olisi mahdollisuuksia muussakin tiedotustoiminnassa, ilman että raittius työ menettäisi itsenäisyyttään ja omaleimaisuuttaan.

Alkoholipoliittisena vaikuttajana toimiminen

"Alkoholin kulutuksen vähentyminen tavoitteenä yhdistää raittius työn ja terveystalitiikan tavoitteita. Samalla tavoite ilmaisee vaatimuksen valtion harjoittaman alkoholipoliitiikan kokonaisvaltaistamisesta. Toisena keskeisenä vaatimuksena se ilmaisee, että ehkäisevään työhön on panostettava alkoholiongelmien korjaamisen tueksi. On selvää että sama tavoite ilmaisee myös tarpeen edistää raittiuden osuutta kulttuurissamme."

Raittiusjärjestöt perustelevat kulutuksen vähentymisen tavoitetta sillä, että nopea kulutuksen kasvu sekä muutti alkoholin merkitystä yhteiskunnassamme että lisäsi alkoholihaittoja huomattavasti. Tarvitaan siis yleisesti hyväksytty tavoite tällaisten rakenteellisten muutosten vastapainoksi.

Yhtenä kulutusta vähentävänä toimenpiteenä raittiusjärjestöissä nähdään keskioluen siirtäminen Alkoon. "Keskioluella on sekä laissa että käytännössä muista alkoholijuomista poikkeava erityisasema. On perusteltua että sen olemus alkoholijuomana tehdään nykyistä selvemmäksi."

Keskioluen siirtämistä alkoholimyymälöihin ajetaan, koska se koetaan helpoimmaksi tavaksi alentaa lyhyellä tähtäimellä alkoholin keskimääräistä kulutusta. "Muutos voisi luoda pohjaa alkoholilollemme uudenlaiselle kehittämiselle, jos sillä olisi laaja tuki takanaan. Ehkä sen avulla voidaan myös vähentää päivittäistä, elimistöä rasittavaa, alkoholin käyttöä sekä edistää raittiusasennetta nuorten keskuudessa."

Tavoite ei ole suoraan toteutettavissa, mutta raittiusjärjestöjen päättäjät katsovat, että jonkinlainen siirtymävaihe olisi mahdollinen. Sen yhteydessä näyttäisi mahdolliselta järjestää keskioluen myynti siten, että sen erityisasema verrattuna muuhun alkoholin saatavuuteen vähenisi ja että se olisi aina valvottua. Samalla "olisi selvitettävä niitä keinoja, joilla kulutusmuutoksen työllisyys- ja elinkeinopoliittisia vaikutuksia voidaan säädellä. Myös laittoman alkoholikaupan ehkäisemiseksi tarvitaan valvontaaikaa".

Yhteenvedon sijasta

1980-luvulla raittius työtä tekevät monet muutkin kuin perinteellinen raittiusliike. Raittiusjärjestöissä tämä tunnutaan tiedostetun. Uusia toiminnan mahdollisuuksia etsitään. Ei ole tarpeen enustaa edellä kuvailtujen argumenttien kestävyyttä, jokainen voi tehdä niistä omat johtopäätöksensä. Tässä on ollut tavoitteena kuvata liikehdintää, jota raittiusjärjestötyössä näyttää tapahtuvan.

Kristian Åberg

Nuorten alkoholin käytön paisuttelu pahentaa asiaa

Nuorten alkoholin käyttöä käsitellään julkisuudessa milloin minkäkin esitelmän, seminaarin tai lausunnon perusteella lähes päivittäin. Myös omaloitteisille toimittajille aihe on herkullinen. Useimmiten nuorille tehdään näissä "uutisissa" ja reportaaseissa vääryyttä ainakin kahdella tavalla. Annetaan sellainen kuva, että kaikki nuoret juovat, vieläpä varsin rajusti. Ja esitetään, että nuorten alkoholin käyttö lisääntyy jatkuvasti.

Kuitenkin tiedämme jo kokemuksesta, että missään tapauksessa läheskään kaikki nuoret eivät käytä alkoholia. Lisäksi nuorten terveystapatutkimuksen (Ahlström 1982 a) yhteydessä saadut tulokset osoittavat, että alkoholia käyttävien nuorten keskuudessa käyttötapa ei suinkaan aina ole raju ja että kulutus ei kohta lähes kymmeneen vuoteen ole "jatkuvasti siirtynyt yhä nuorempiin ikäryhmiin ja kasvanut".

Päinvastoin tilanne on viime vuosina huomattavasti parantunut. Tätä osoittaa esim. se, että kun 14 vuotta täyttäneistä oli vuonna 1973 raittiita neljäsosa ja 16-vuotiaista kymmenesosa, oli vuosikymmenen lopulla 14-vuotiaista raittiita taas jo puolet ja 16-vuotiaista neljäsosa. Myös alkoholijuomien, erityisesti oluen, kokeiluikä on 70-luvun loppupuolella jälleen huomattavasti kohonnut nuorimmissa ikäryhmissä. Vuodelta 1981 olevat tuoreimmat tiedot osoittavat, että tilanne ei ole huonontunut vuodesta 1979.

Tilanteen parantuminen ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö nuorten alkoholin käytössä olisi epäkohtia. Niitä on enemmän kuin 50- ja 60-luvulla, kuten aikuisväestönkin kohdalla. Myös verraten pienessä nuorten joukossa käyttö lieenee rajuuntuunut entistä näkyvämmäksi. Haittoja siis on ja nii-